

CUPRINS

contents _ table des matières

cuvânt înainte	6
avant-propos	7

I

ÎN GENERAL	9
generality _ généralités	

1_Despre și pentru arhitectură	11
About and for architecture	
2_Adnotări despre utilitatea căpșunilor sălbatice	21
3_Oraș și arhitectură / Cultură urbană	24
4_Nostalgii post-industriale și ecouri ecologice.....	29
5_ Arhitectul absolut.....	34
The Ultimate Architect	
6_Amprenta puterii.....	39
7_Autor, interpret, expert sau arhitect?	41
Author, interpreter, expert or architect?	
8_ <i>Mash culture</i> sau oglindiri la hotar	47
9_Poziții, expoziții și o casă	52
Des positions, des expositions et une maison	
10_Alinarea alienării.....	60
Tempering Alienation	
11_Este timpul în deșert	63
12_Despre utilitatea <i>Pritzker</i> -lui.....	65
About Pritzker's usefulness	
13_ <i>Ukukhukhuleka is amasing</i> !!?	68
14_Turnuri și turnuri	70
Des tours et des tours, encore	

15_Poceli urbane.....	76
16_Peisaj urban	79
17_Irealitatea imediată	81
Immediate unreality	
18_Doar despre familia Stamate.....	86
Juste à propos de la famille Stamate	
19_Despre bătrânul pitic & <i>Inclusiv Design</i>	90
About the old dwarf & Inclusiv Design	

II

CASE / PERSOANE / PERSONAJE95

houses / people / characters

maisons / personnes / personnages

20_Dialog despre o casă la standard mondial.....	97
21_Ooo, ce lume minunată !.....	99
22_Nisip, <i>The Good Life</i> & carapacea - <i>the world is yours</i> !.....	102
23_Paradoxuri ironice	104
Ironical paradoxes	
24_Mărgele de cristal	109
25_Amintiri cu case	112
26_Puternic, rezonabil, mic.....	114
Powerful, reasonable, small	
27_Podul și mansarda + o poveste	120
Le grenier et la mansarde + une histoire	
28_Căutând normalitatea.....	129
29_Liviu Doară.....	133
30_Umbra bombei pe un nor albastru.....	135
Bomb shadow on blue cloud	
31_ <i>The dark side of Architecture.com</i>	140
32_Privind un obiect patetic	143
Regardant un objet pathétique	
33_Visul unei nopți de iarnă	147
A winter night's dream	
34_Adnotări la niște vorbe	159
35_Despre magie, iluzie, spectacol cât și despre cărți, clădiri, orașe.....	161
About magic, illusion, show as well as about books, buildings, towns	
36_Sfântul Toma și E.V. le-Duc	169
Saint Thomas et E.V. le-Duc	

III

PRAGURI175

thresholds _ seuils

37_Uși, ferestre, drumuri 177

Portes, fenêtres, chemins

38_De la Paris la Bordeaux cu trenul

impresii la un moment dat 181

39_Orizont și vizuină..... 189

Horizon and lodge

40_Ordine & orientare 192

Ordre & orientation

41_Beat Generation 198

42_1968. Și apoi?..... 201

1968. And then what?

43_Praguri dincolo de zid sau iluzia decorului 209

Seuils au-delà du mur ou l'illusion de décor

44_Utopie, distopie, democrație..... 216

45_Exotisme împărtășite 218

46_De ce sau opt la unu..... 221

IV.

NUMAI CUVINTELE 223

only words _ les mots, seulement

47_ O antologie strict subiectivă 224

A strictly subjective anthology

Une anthologie strictement subjective

V

ADDENDA..... 237

48_„Arhitectul este un practician, un profesionist

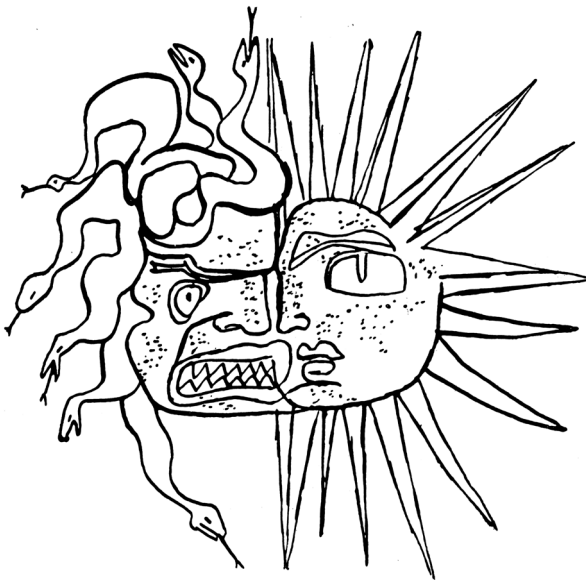
în slujba comunității“ 238

(Mihai Pienescu în dialog cu Doina Ioanid, *Observator Cultural*)

49_Adnotări pe marginea unor texte vechi și noi 246

INDEX..... 260

I
ÎN GENERAL
generality _ généralites

Le désastre contemporain, ou la liberté de l'organisation sociale ?
desen de / drawing by: Le Corbusier, 1946
(sursa / from : Leonardo Benevolo, *Storia dell'architettura moderna*,
Laterza et Figli Spa, Roma-Bari, 1960)

1. DESPRE ȘI PENTRU ARHITECTURĂ

Vernacular, numeric, virtual,
interactiv, cibernetic ș.a.m.d.

ABOUT AND FOR ARCHITECTURE

Vernacular, digital, virtual, interactive, cybernetic, etc.

Învățat, din fragedă pruncie culturală, să apreciez o cercetare amănunțită, ce indică cu maximă precizie (ajutându-se de scrise, note, citate și bibliografii) sau cu minimă aproximație (justificată și ea de izvoare, note etc.) anul construcției, autorii și constructorii, arheologii, muzeografil și restauratorii gravitând de-a lungul timpului în jurul unui monument, am fost surprins să aflu – cu vreo 30 de ani în urmă, căutând prin biblioteci cărți și documete despre arhitectura japoneză veche – că un templu *shintô* este datat ca fiind construit în secolul XIV pe baza unei legende, și că reconstrucția sa identică se face la fiecare 50 de ani, pe unul din cele două amplasamente alăturate, fără proiect și releveu, fără studii și cercetări. Și că sublima sa arhitectură este un exemplu de arhitectură vernaculară, adică o arhitectură căreia în chip perfect „cultural“ (și deci, firesc!) îi atribuim (atunci) adjectivele pitoresc, primitiv sau sărac, privind-o cu îngăduitoarea condescendență a unui viitor „autor“ de arhitectură „cultă“.

Caut acum o justificare. Vernacular își are originea în latinescul *vernalis* ce înseamnă indigen ; iar rădăcina pentru *vernalis* este *verna* ce înseamnă sclav născut în casa stăpânului. O justificare perfect livrescă, și deci incontestabil (consider, acum) șchioapă... Voiam (atunci) să stăpânesc un domeniu considerat universal.

Ce cred (acum) că este arhitectura vernaculară? În sens etimologic, arhitectura vernaculară este prin definiție locală. Legată pământului, bătută de vânturi și ploi, luminată de soare, ea încorporează valori morale și estetice pozitive. Pentru ființa umană arhitectura vernaculară este o a doua natură. Ea protejează de frig, de căldură, de vânturi și ploi ; natura primă

devine astfel ostilă, dar rolul arhitecturii vernaculare nu este de a se „război“, de a se „opune“, ci de a utiliza natura în beneficiul uman, de a găsi implantarea topografică adecvată, forma și materialele juste, tehnici de construcție eficiente în limitele unui buget minim predeterminat.

Arhitectura vernaculară este o pavază înțeleaptă în fața agresiunii stimulilor exteriori, ea creează - „extrăgând“ un loc locului unde se așază – un spațiu de repaos, de pregătire a sensului, favorizând viața, meditația și contemplarea.

Arhitectura vernaculară invită și chiar constrânge ființa umană la o analiză critică a adevăratelor sale nevoi. „Cred că arhitectura trebuie să aibă o viață dublă. Să utilizeze, pe de o parte, înclinarea (umană n.n.) pentru cercetare, pentru limite, să refuze acceptarea realității așa cum este, să aibă o atitudine nesupusă, transgresivă și chiar insolentă. Să dovedească, pe de altă parte, o veritabilă recunoștință istoriei și naturii, cele două teritorii în care își are rădăcinile.“¹

Arhitectura vernaculară produce normalitate și înțelege conformându-se realității, găsind răspunsuri echilibrate, în armonie cu experiențele și posibilitățile reale, ea refuză facilitatea originalității cu orice preț, creează „locuri“ unde comunitatea devine conștientă, deci se poate schimba și ameliora.

Arhitectura vernaculară nu a fost, nu este și nu poate fi universală. Universală este capacitatea de adaptare a limbajului său prin utilizarea memoriei și ingeniozității „producătorului“ de arhitectură, prin utilizarea celei mai avansate tehnologii, proprii momentului și locului edificării. Oricât de complex este efortul spiritual și oricât de simple sau sofisticate mijloacele tehnice, ele rămân invizibile ; în arhitectura vernaculară tehnica, adusă la un rafinament extrem, capătă maximă valoare estetică, transgresând astfel către un simbolism intrinsec.

Determinată teluric-material și moral arhitectura vernaculară nu se supune – spre deosebire de arhitectura cultă – deciziilor princiare și gustului gratuit, nu are vanitatea gestului demiurgic, nu se diluează în politică, economie sau religie. Este o arhitectură liberă, bogată, deschisă, dăruită utilizatorului.

¹ Din Renzo Piano, *Carnet de travail*, Seuil, Paris, 1997.

La acest început de secol XXI, haosul ce invadează sigur și progresiv lumea contemporană nu are nevoie să fie expus (urâta și egoista ingenuitate coophimelbauneană sau parșiva generozitate ingenioasă frankgeryniană), ci stăvilît. Consumerismul pasiv, încurajat din cauza unui construit laxim ce constituie baza societății de consum, atinge cu aripa sa malefică (și) arhitectura.

Arhitectura vernaculară ne amintește că:

arhitectura nu este un obiect, ci un cadru vital;

imaginea nu este realitate.

Arhitectura vernaculară este pur și simplu arhitectura, iar arhitectul robul ei.

*

Inevitabil și dintotdeauna arhitectura are două stadii de existență : virtualul și realul. Este virtuală în închipuirea producătorului și în aceea a potențialului utilizator. Devine reală – pentru utilizator și pentru privitor – pe durata contactului fizic în timp și spațiu. Odată percepută în materialitatea realizării și utilizării ei, apoi părăsită, arhitectura redevine virtuală în amintire. Desenul, macheta, descrierea, devize și alte posibile forme de cuantificare directă sau indirectă, nu reprezintă – indiferent de tipul suportului (hârtie, film, CD) – decât un mijloc de transmitere a informației către constructor, este o stare de existență intermediară sub formă codificată.

Pierderea sensului intervine în momentul când suportului și sistemului codificat de transmitere a informației – în particular calculatorul și al său limbaj binar : numericul – li se atribuie valoare de concept, reprezentarea substituindu-se realului; nu se mai materializează închipuirea originală, ci starea de existență intermediară. Asistăm la clonarea realității și la exterminarea realului prin dublul său. Al treilea tip de imagine – după desen, pictură și fotografie, este imaginea de sinteză ; al treilea tip de spațiu – după cel terestru și cel extra-terestru este ciberspațiul.

Orgolios, vanitos, lipsit de intuiția sensibilă, „creatorul“ de arhitectură (arhitect, manager, politician, bancher etc.) vrea să controleze - necredincios neputincios - imaginea încă nenăscută. Perspectiva Renașterii este astfel strămoșul

diabolic, fioros al alienării prin virtualul cibernetic. Înfruntând și înfrângând realul, cinic dacă nu inconștient, *Homo ciberneticus* continuă încununând ceea ce a început *Homo faber* în dreaptă continuare a filozofilor iluminismului și a Renașterii – subminarea substratului spiritual al vieții, disoluția formei vii. Ceea ce Frankenstein poate fi pentru ființa umană, este pentru arhitectură imaginea de sinteză: performanța tehnică este și motor și săracită filozofie.

Astăzi, realitatea așa cum apare conturată de spectrul produselor industriei electronice aproximează imortalitatea, propunând ieșirea – numerică – din timp. Astfel, arhitectura există înainte de a exista; dar nimic nu poate fi înainte de a exista credința. O perspectivă expusă, călătorie tridimensională virtuală – „tradițională“ sau, mai ales, „de sinteză“ - are ca rost final (și) declanșarea unui flux de capital; ecoul arginților răsună deja în vibratila platitudine a ecranului. Sustrăgându-se realității prime – spațiul real, ca și realității secunde – timpul, arhitectura în spațiu cibernetic simulează miracolul creând o transcendență non-transcedentală. *MODELING / COMPOSITING / CLONING / MORPHING / WARDING...* Matricea numerică originală este evidentă în aparența clădirii Fundației Guggenheim din Bilbao sau în frumoasele montaje grafice (TĂIAT / COPIAT / LIPIT) *made by* Zaha Hadid. Facilitatea și plasticitatea reprezentării se substituie realității în cadrul ideologiei liberale a tehnicii: „[...] să nu uităm că autostrăzile au fost inventate de Adolf Hitler și de alții ca el. Nu cred că o autostradă ajută la cunoașterea și înțelegerea peisajului. Afirm același lucru în legătură cu autostrăzile informaționale.“²

*

Făt-Frumos ajunge la scara palatului: „...o zână înaltă, subțirică și drăgălașă și frumoasă, [...] uitându-se cu milă la dânsul, îi zise: Bine ai venit ! Ce cauți pe aici ? / Caut, zise el, tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte. / Dacă cauți aceea ce ziseși, aici este.“ Văzându-și visul cu ochii (dar neînțelegându-l) Făt Frumos descalecă în plin virtual, și : „...petrecu acolo vreme uitată [...] fiindcă rămăsese tot așa de tânăr, ca și când venise. Trecea prin pădure fără să-l

² Jean-Luc Godard, interviu la festivalul de film din Montreal, 1995.

doară măcar capul. Se desfăta [...] trăia în pace și liniște [...] se bucura [...] ca un fericit. Ieșea adesea la vânătoare, dar într-o zi [...] nefericitul, în învâlmășeală, nu băgase de seamă că trecuse în Valea Plângerii. “ Făt-Frumos reintră în real - i se face dor – și, în pofida sfaturilor zânelor (mass-media doctrinară dar, nu-i așa, democrată!) și ale celor transmise de cal (sculă veche, dar ultra performantă) se întoarce să-și vadă părinții. „[...] cu barba albă până la genunchi, ridicându-și pleoapele ochilor cu mâinile și abia umblând [...] nimic nu găsi [...] și un glas slăbănogit îi zise : Bine ai venit, că de mai întârzi ai, și eu mă prăpădeam. O palmă îi trase moartea lui [...] și căzu mort, și îndată se și făcu țărână.”³

Încălecând p-o șa *Homo ciberneticus* ar putea înțelege că ieșirea din timp este fatală și că în fața tehnologiei lipsite de înțelepciune și mister, salvarea nu vine decât din eșecul performanței. A nu fi sincron tehnicii, a întârzia sau a accelera posibilitățile tehnicii, a accelera accidentul, a încerca să lucrezi cu el, este singura formă de avangardă și, cred, de apărare.⁴ □ 2002 (2022)

*
* *

Early in my cultural teachings, I learned to appreciate a minute research showing a maximum precision when making use of written sources, notes, quotations and bibliographies. It was equally important to know about minimum approximation, (supported itself by sources, notes, etc.) dealing with the building year, the authors and builders, archeologists, curators and restorers concerned with a monument along the time. I was surprised to find out – about 30 years ago, looking for books and documents about ancient Japanese architecture in libraries, that a *shintō* temple, dated as having been built in the XIVth century, based on a legend, has been rebuilt identically every 50 years. Its rebuilding is accomplished on one of the two neighboring sites, without any blue prints or measurements, without studies or research. Its sublime architecture is an example of vernacular

³ Din „Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte“ în Petre Ispirescu, *Basme*, Editura Tineretului, București, 1959.

⁴ Vezi (în general) Paul Virilio și (în special) Arata Isozachi: „After September 11, there can be no talk of utopia“ în *JA Yearbook 2001*, și Daniel Cohen, *Homo numericus - La "civilisation" qui vient*, Albin Michel, Paris, 2022.

architecture, i.e. an architecture I attributed, then, perfectly “cultural” (thus, natural!), epithets such as: picturesque, primitive or poor, looking at it with a condescending tolerance of an “author” to be in “cultured” architecture.

I am searching for an explanation. Vernacular has its origin in the Latin *vernalis* meaning indigenous while the root for *vernalis* is *verna* meaning slave born in the master’s household. It is a perfect justification by the book, thus undeniably lame. I wanted, back then, to master a field which was considered universal.

What do I believe now about vernacular architecture? Etymologically, vernacular architecture is local by definition. Connected to the ground, blown by the wind, given light by the sun, it incorporates positive moral and esthetic values. For the human being the vernacular architecture is a second nature. It protects against cold, heat, winds and rains. Thus, the primary nature becomes hostile but the role of vernacular architecture is not to “fight” or “oppose” it but rather to use it for the human benefit, to find its adequate topographic positioning, the right form and materials, efficient building techniques within the limits of a predetermined budget.

Vernacular architecture is the smart shield against the aggression of exterior stimuli. It creates – by reserving a spot of the settling place - a space for rest, preparation for the meaning, favoring life, meditation and contemplation.

The vernacular architecture invites and even compels the human being to a critical analysis of his real needs. “I think architecture should live a double life. On the one hand, it should make use of the human’s inclination for research, limits, refusal in accepting the reality such as it is, showing a non submissive attitude, even transgressing and insolent. On the other hand, it should prove true gratitude towards history and nature, the two fields where its roots come from”¹

Vernacular architecture produces normality and understanding complying with reality, finding balanced answers in harmony with the real experiences and possibilities. It rejects the facility of originality at any cost

¹ din Renzo Piano, *Carnet de travail*, Seuil, Paris, 1997.